

Sumqayıtın kimya sənayesi - 70

Sumqayıtda nəhəng kimya kombinatının yaradılmasına rəhbərlik etmiş görkəmli kimyaçı

"Bu gün yenidən keçmiş qayıdarkən, qətiyyətlə deyə bilərəm ki, Sumqayıtda edilmiş hər şey Azərbaycan xalqının rifahının yüksəlməsinə, bizim müstəqil respublikamızın iqtisadi potensialının yaradılmasına yönəldilmişdir."

Ümummilli lider Heydər Əliyev

"İstərdim ki, Azərbaycanın gənc alimləri heç vaxt öz xalqını tərifləməklə ucaltmaq cəhdində olmasınlar. Sizin xalqınız onsuz da böyük xalqdır."

Lev Qumilyov

Xalqımıza çox böyük dəyər verildi bu sözlərin müəllifi görkəmli şərqşünas-türkoqoloq, fundamental elmi əsərin, türk dünyası üçün çox dəyərli töhfə olan "Qədim türklər" kitabının və digər qiymətli əsərlərin müəllifi, türk xalqlarının böyük dostu olmuş professor Lev Nikolayevič Qumilyovdur.

Maraqlıdır ki, məşhur rus şərqşünası 1988-ci ildə Leninqradda Azərbaycan mədəniyyəti günləri keçirilərkən Rzaqulu adında bakılı kimyaçı dostu haqqında böyük ehtiramla danışaraq demişdi: "O, istedadlı və çox ləyaqətli, mərd, eyni zamanda təvazökar, təmkinli, sakit bir adam idi".

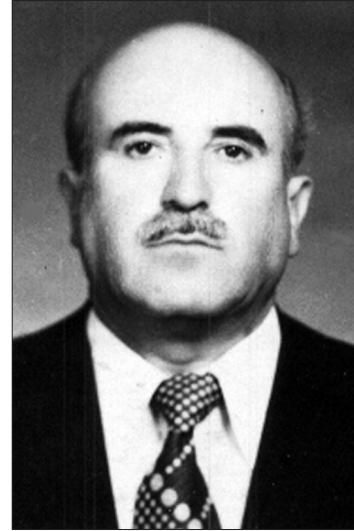
Təbii ki, L.Qumilyov kimi görkəmli bir şərqşünasın, türk xalqlarının xarakterinə, milli xüsusiyyətlərinə dərindən bələd olan, onları yaxşı tanıyan və seven bir tədqiqatçı alimin gəldiyi qənaətin doğruluğuna heç kəs zərərçə də şübhə edə bilməz. Onun vaxtilə haqqında hörmətlə danışdığı dostu isə tanınmış kimyaçı-alim, Sumqayıtda nəhəng bir kimya kombinatının yaradılmasına rəhbərlik etmiş, müəssisənin təməlinin qoyulduğu 1960-cı ildən tikintisinin "fənişi"ni kimi onun direktoru olmuş Rzaqulu Ağasıyevdir.

...II Dünya müharibəsinin ağır illəri zamanı qədim Ordubadda o dövrün bütün ailələrində olduğu kimi maddi sıxıntılar içərisində yaşayan ailəsinin bütün çətinliklərinə baxmayaraq, məktəbli Rzaquluda oxumağa, elmə həvəs dövrə uyğun olmayan dərəcədə güclü idi. Lakin maddi sıxıntılar üzündən onun ali təhsil almaq üçün Bakıya gəlməsi yalnız 19 yaşında - 1948-ci ildə mümkün olmuşdu. Müdhiş müharibənin başa

sinde işin səmərəliliyini artırmaq, məhsulun keyfiyyətini daha da yaxşılaşdırmaq mümkün olmuşdu. Əlbəttə, zavod rəhbərliyi belə bir yaradıcı, perspektivli gənc mühəndisi əldən verə bilməzdi. İllər keçdikcə Rzaqulunun mühəndis istedadı, çalışqanlıqı ona yeni uğurlar gətirir. Onun qiymətli səmərələşdirmə təkliflərindən biri - istehsal prosesində qudrunun asfalsızlaşdırılması (kimyada belə bir texnoloji termin var) yolu ilə sürtkü yağlarına əlavə edilən aşqarların alınmasına və həmin yağların distillatlarının hesabına müəssisədə cari təmirlərarası müddətin üç dəfədən çox artırılaraq, 7 aya qədər uzadılmasına nail olması onun mühəndis-kimyaçı nüfuzunu daha da artırırdı. Təsədüfi deyil ki, o, zavoda çalışdığı 7 il ərzində operatorluqdan sex reisi vəzifəsinədək yüksəlmişdi və artıq 1960-cı ildə istehsalata təbii olunmuş və böyük səmərə vermiş texniki yeniliklərə görə Rzaqulu Ağasıyev hələ gənc yaşında - 30 yaşında iken Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin xüsusi Fərmanı ilə "Respublikanın Əməkdar Səmərələşdiricisi" fəxri adına və medala layiq görülmüşdü.

Özünün də gözləmədiyi halda 1960-cı ildə Rzaqulu Ağasıyev ilk əmək fəaliyyətinə başlayaraq, yenilikçi mühəndis kimi tanınıb, nüfuz qazandı. Neftayırma zavodundan, hətta onun üçün əziz və doğma olan Bakıdan uzaq düşməli oldu, 25-30 km uzağa - Sumqayıta. Belə ki, milli istedadlı texniki kadrların az olduğu həmin dövrdə R.Ağasıyev kimi novator düşüncəli, ən başlıcası isə təşəbbüskar kimyaçı-mühəndis respublika rəhbərliyi üçün "göydəndüşmə" idi. Çünki həmin dövrdə SSRİ hökumətinin qərarı ilə Sumqayıta daha bir iri kimya müəssisəsinin - çoxlu sayda sex və istehsalatların da daxil olduğu nəhəng Kimya kombinatının inşası planlaşdırıldı. Oraya direktor kimi Moskvadan və digər Rusiya şəhərlərindən də namizədlər az deyildi. Ancaq respublika rəhbərliyi çalışdı ki, yeni kimya obyektinə milli kadr, azərbaycanlı rəhbərlik etsin. Belə də oldu. SSRİ Kimya Sənayesi Nazirliyi Bakının təklif etdiyi namizədin - Rzaqulu Ağasıyevin direktor təyin edilməsinə etiraz etmədi. Ancaq bir şərtlə - tikintidə gecikmə olarsa, təkcə direktor yox, respublika rəhbərliyi də məsuliyyət daşımamalı olacaq. R.Ağasıyev, onun istedad və bacarığına inam yüksək olduğundan nazirliyə cavab verilmişdi ki, gənc direktor məsuliyyəti sonradan yox, elə ilk gündən - yeni kombinatın təməlinin qoyulduğu günlərdən daşıyacaq və obyektin uğurla tikilib, istifadəyə verilməsinə nail olacaqdır.

R.Ağasıyev yalnız Azərbaycanın deyil, bütün SSRİ-də də nüfuzlu bir mühəndis kimi məqsədlə layihələndirilməsinə hələ 1958-ci ildən başlanmış yeni kimya müəssisəsinin inşasına böyük həvəslə başladı. Kombinatin əsas və köməkçi sexləri qrafik üzrə vaxtında verilməli olduğundan gənc direktor obyektə mühəndis-texniki işçilərlə, fəhlələrlə birgə çox gərgin, rahatlıq-dinclik bilmədən çalışırdı. Bunu həm də SSRİ-ni yaratmış V.Leninin elektrifikasiya ilə bağlı məlumi şüarına Sovet rəhbərliyinin "üstəgəl kimyalaşdırma" sözləri də tələb edirdi. Gələcək sex və istehsalat sahələrinin daim əlində gəzdiriyi layihələrlə birgə traktor və ekskavatorların, yük daşıyan maşınların uqultusu-gurultusu, hər tərəfdən qopan toz-torpaq altında gəzib-dolanaraq, başlanmış genişmiqyaslı işlərə bilavasitə özü rəhbərlik edən Rzaqulu Ağasıyev bəzən gecələr də tikinti sahələrində olur, günlərlə eve gedə bilmirdi.

Xammal kimi Bakı neft-qaz emalı müəssisələrinin benzin və digər karbohidrogen fraksiyalarından istifadə ediləcək kombinatın sexləri mərhələ ilə tikilərək, bir-bir istifadəyə veriliirdi. İlkini olaraq 1963-cü ildə salınanda fəhlələrlə, mühəndis-texniki işçilərlə birgə, həm də onlardan daha çox sevinən, göstərilən etimadı ləyaqətlə doğrudan 33 yaşlı direktor Rzaqulu Ağasıyev idi. Onun sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Və o, sexin işə buraxıldığı həmin günün axşamı ilk dəfə olaraq rahatlıqla, doyunca yata bilmişdi. Daha doğrusu, səhər saat 6-nın yarısına kimi. Saat 6 tamamda işə həmişə olduğu kimi, yenə də iş başında idi.

Hələ tələbəlik illərindən özünü bürüzə verən, ildən-ilə güclənən mühəndis istedadı onu yeni müəssisənin istehsalat sahələrinin tikintisi zamanı da rahat buraxmırdı. Müxtəlif qurğuların quraşdırılması və sınaq müddəti zamanı müəyyən texniki uyğunsuzluqlar, çatışmazlıqlar olurdu ki, Rzaqulu müəllim elə yerində problemə texniki həllini tapıb, işin yoluna düşməsinə nail olurdu. Bəzən layihəçilər, konstruktörlər səhər işə gələrək direktor onları qarşılayaraq, axşamdan üzərində çalışdığı eskizləri onlara verib, həmin eskizlər əsasında layihələrdə müvafiq dəyişikliklər etməyi, onları baş layihə ilə uzlaşdırmağı tapşırırdı. Onun tapşırığını isə nəinki mühəndis-texniki işçilər, hətta fəhlələr, quraşdırıcılar da böyük həvəslə, məmnuniyyətlə yerinə yetirirdilər. Çünki obyektə çalışan gənclərin çoxunun yaşadığı Rzaqulu Ağasıyev təkcə istedadlı, bacarıqlı mütəxəssis, tələbkər direktor deyil, həm də hər bir işçiyə, onların mürciətlərinə, ehtiyaclarına diqqətlə, qayğı ilə yanaşan bir müəssisə rəhbəri idi. Keyfiyyətlə, vaxtında başa çatdırılmış işlərin onun diqqətindən yayınmaması, hər dəfə təşəkkür edilərək mükafatlar verilməsi, şəhər və respublika rəhbərliyindən işçiləri üçün daha çox yeni mənzillərin alınması Rzaqulu Ağasıyevi kollektivinə daha çox sevdirirdi. Bunun nəticəsi idi ki, yorulmaq bilmədən, həvəslə çalışan inşaatçı və quraşdırıcılar qazayırma qurğusunu istifadəyə verdikdən bir il sonra benzinin katalitik riforminq, sonralar isə propilenin konsentrasiyası qurğularının inşasını uğurla başa çatdırmışdılar.

Azərbaycanın ən iri kimya müəssisəsi kimi yaradılan Sumqayıt Kimya Kombinatinın Rzaqulu müəllimin bilavasitə rəhbərliyi altında bir-birinin ardınca etilen, polietilen, etil-xlorid, epoksid qətranı və digər qiymətli kimyəvi məhsulların istehsalı proseslərinin daha səmərəli metodlarla aparılmasında onun səmərələşdirmə təkliflərinin və digər yeniliklərinin mühüm əhəmiyyəti olmuşdur.

Məhz Rzaqulu Ağasıyevin yüksək təşkilatçılıq bacarığı, mühəndis

istedadı, səmərələşdirici-ixtiraçı təşəbbüsləri sayəsində 1968-69-cu illərdə Kimya kombinatının ən mühüm, ölkə kimyası üçün xüsusi əhəmiyyət daşımaqla çox vacib olan EP-60 kompleksi inşa edilib, istismara verildi ki, bu da o dövr üçün hətta SSRİ miqyasında çox böyük uğur hesab edilirdi.

Novator direktorun həmin illərdəki gərgin əməyi ölkə rəhbərliyinin diqqətindən yayınmadı və o, 1967-ci ildə SSRİ Ali Sovetinin qərarı ilə "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordeni ilə təltif edildi.

Rzaqulu Ağasıyevin ölkə iqtisadiyyatına yüz minlərlə manat gəlir gətirən yenilik və ixtiraları respublika Elmlər Akademiyasının da diqqətini çoxdan idi ki, cəlb edirdi. Belə bir adamı kimya sənayesinə "qışqanan", onun direktor kimi yox, elm adamı kimi daha çox faydalı olacağını düşünən Akademiya rəhbərliyi 1969-cu ildə onu elmi işlərə cəlb etdi. Və artıq bir ildən sonra Rzaqulu Ağasıyevin elmi tədqiqatları öz nəticəsini verdi - o, uğurla dissertasiya müdafiə edərək, kimya elmləri namizədi oldu. Müdafiə sənayesi üçün müxtəlif aşqarların və yağ kompozitsiyalarının ixtira olunmasına öz töhfəsini verən Rzaqulu müəllim sonralar 1978-ci ilə qədər Aşqarlar Kimyası İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini kimi çalışmışdı. O zaman 7 müəlliflik şəhadətnaməsi alan R.Ağasıyev iki elmi monoqrafiyasını da hazırlayaraq, çap etdirmişdi.

1978-ci ildə Rzaqulu müəllimə elmi işlərini daha uğurla davam etdirə bilməsi üçün daha bir etimad göstərilərək, o, yeni bir yüksək vəzifəyə - Azərbaycan Dövlət Neftayırma və Neft-Kimya Müəssisələrinin Layihələşdirilməsi İnstitutuna direktor təyin edildi. Orada ilk dəfə olaraq ES-1035 markalı hesablayıcı maşının hazırlanması, işə salınmasında xidmətlərinə görə respublika Ali Sovetinin Fəxri fərmanına layiq görülən Rzaqulu müəllim həmin elmi-tədqiqat institutunda apardığı islahatlar və əməkdaşlarının iş şəraitlərinin yaxşılaşdırılmasına, məişət qayğı və problemlərinin həllinə göstərdiyi diqqət və qayğıya görə də kollektivdə böyük hörmət və nüfuz qazana bilmişdi.

Rzaqulu Ağasıyev tədqiqatçı alim və elmi-tədqiqat institutunun rəhbəri kimi neft-qaz və kimya sənayesi üçün bir çox respublika və Umumittifaq əhəmiyyətli qurğuların, o cümlədən neftin ilk emalı qurğuları olan ELOU-AVTG, ELOU-AVT2-nin, həmçinin indiki Heydər Əliyev adına Bakı Neft Emalı Zavodunda koks, riforminq və katalitik kreking qurğularının inşasında şəxsen iştirak etmiş və onların qüsursuz, uğurla istismara verilməsinə nail olmuşdur.

R.Ağasıyev təkcə Azərbaycanda deyil, keçmiş SSRİ-də də nüfuzlu bir kimyaçı-alim, güclü mütəxəssis kimi tanınmışdır. O, vaxtilə Volqoqrad, Fərqanə, Türkmənbaşı, Çimkənd və s. şəhərlərdə yeni neftayırma zavodlarının layihələndirilməsində və istifadəyə verilməsində də fəal və şəxsen iştirak etmişdir.

Məlum olduğu kimi, dünya şöhrətli dahi kimyaçı, akademik Yusif Məmmədəliyev Azərbaycan kimya elminin daimi hörmətlə xatırlanan və sevilən əsl şöhrət tacıdır. Azərbaycan kimya sənayesinin şöhrət tacı isə heç şübhəsiz ki, Sumqayıtın ilk kimya müəssisələrini təməlindən başlayaraq yaratmış iki görkəmli istehsalatçı-kimyaçıya - Sumqayıt kimyasının əsasını qoymuş Mehdi Zeynal oğlu Mehdiyev və Rzaqulu Əbdülqasım oğlu Ağasıyevə məxsusdur.

Həç də təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan kimya sənayesinin inkişafında müstəsna xidmətlərinə görə görkəmli kimyaçı-alim, kimya sənayesinin təşkilatçılarından olan Rzaqulu Ağasıyev Sumqayıtın neft-kimya sənayesinin yaradılmasında 70 illiyinin qeyd olunduğu bu günlərdə möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev 26 oktyabr 2015-ci il tarixli Sərəncamı ilə ali mükafata - daim ləyaqətlə xidmətində durduğu Vətənin "Şöhrət" ordeninə layiq görülmüşdür!

Rəhman ORXAN